

Grūžiai: tarp didingos praeities ir tylios dabarties

Grūžių bendruomenės aktyvistės suka galvas, kaip pagerinti savo krašto gerovę. Iš kairės D. Ratinskienė, V. Keniausienė, A. Stumbrienė, D. Kaminskienė.

Aidos GARASTAITĖS nuotr.

Kaimas, kuriame kadaise stūksojo net keturi dvarai, o žinia apie Grūžių koklius sklido nuo Rygos iki Sankt Peterburgo, šiandien gyvena kur kas tyliau. Nebėra nei mokyklos, nei parduotuvės, o vieninteliu kultūros šviesuliu liko biblioteka. Nors bendruomenei nelengva į veiklą įtraukti jaunimą, Grūžių žmonės neleidžia savo krašto istorijai nugrimzti į užmarštį. Savo žemę mylintys grūžiečiai telkiasi, puoselėja kaimą ir stengiasi kurti patrauklias erdves tiems, kurie čia gyvena ir dar sugrįš.

Kaimą gandrai pamiršo

Pavasariu alsuojančią dieną Grūžių gatvėse žmonių nematyti. Iš pro kaimą pravažiuojančio autobuso išlipo tik vienintelė keleivė. Kol sniegas dar gaubia sodybas, kaime tvyro ramybė.

Tačiau kaimo bibliotekoje – darbų įkarštis. Į krūvą susibėgusios Grūžių bendruomenės aktyvistės suka galvas, kaip pagerinti savo krašto gerovę. Nors bendruomenė vienija per septyniasdešimt žmonių, dauguma jų yra pasyvūs stebėtojai. Šiuo

metu didžiausias galvos skausmas – bendruomenės namų šildymas. Nors pastate įrengta krosnis ir židiny, gyventojai norėtų modernesnio ir patogesnio sprendimo. Bendruomenės žmonės svajoja apie naują kondicionierių.

GYVYBĖS GIJA

Grūžiai: tarp didingos praeities ir tylios dabarties

Vita SAVICKIENĖ

(Atkelta iš 1 p.)

Jau dešimtmetį Grūžiuose gyvenanti ir kaimo seniūnaitės pareigų nepabūgusi Vaida Keniausienė įsitikinusi, kad nors gyventojų kasmet mažėja, stengtis reikia dėl tų, kurie čia gyvena dabar, ir dėl tų, kurie galbūt sugrįš ateityje.

Istorijos puoselėtoja bibliotekininkė D. Ratinskienė stengiasi, kad krašto praeitis nenugrimztų užmarštin.

„Nemažai jaunimo išvyko studijuoti į didmiesčius ir ten pasiliko. Dalis jaunų žmonių uždariauja užsienyje. Nors kaime yra tuščių sodybų, kasmet vis daugiau jų nuperkama. Užsienyje gyvenantys žmonės kaime remontuojasi namus ir ketina po keletrių metų atvykti čia gyventi“, – sakė trisdešimtmetė seniūnaitė.

Moteris apgailestavo, kad gandrai Grūžius, regis, visai pamiršo. Paskutinis kaime gimęs vaikas jau atšventė trečiąjį gimtadienį. Seniūnijos duomenimis, šiuo metu Grūžiuose gyvena 162 gyventojai.

Vienintelis kultūros židiny – biblioteka

Bendruomenės moterys pasakojo, kad vaikų klegesys kaime nutilo prieš devynerius metus, kai buvo uždaryta vietos mokykla, o dar didesnė tyla gatvėse stojo tuomet, kai duris užvėrė Grūžiuose veikę vaikų globos namai.

„Gera, kad kaime dar turime šviesos židinį – biblioteką. Nesame

palikti ir be medicininės pagalbos, veikia medicinos punktas. Pamaldos bažnyčioje vyksta tik kartą per mėnesį, o praėjusią vasarą buvo uždaryta ir vienintelė parduotuvė. Į kitus kaimus atvyksta bent parduotuvės ant ratų, o pas mus niekas neatvažiuoja. Artimiausia parduotuvė yra už kelių kilometrų Kalneliškiuose arba Švobiškyje. Turime ir Šeimos krizių centrą, kurio gyventojai nuolat keičiasi. Kultūros namai jau seniai uždaryti“, – apie dabartinį kaimo gyvenimą pasakojo Dalia Kaminskienė.

Kaimo kultūros centru tapusi biblioteka garsėja kraštotyrine veikla. Kraštotyros entuziastės, bibliotekininkės Danutės Ratinskienės pastangomis prieš šešerius metus buvo įkurtas iš Dovydų kaimo kilusio rašytojo, kunigo ir pedagogo Julijono Lindės Dobilo atminimo kambarys. Veikia ir Grūžių krašto muziejus, kuriame surinkta daug senovinių knygų bei daiktų, menančių aplinkinių dvarų ir kaimų gyvenimą. Veikli bibliotekininkė organizuoja ir gimtinės pažinimo žygius.

Nors kaime duris užveria gyventojams svarbūs pastatai ir nebegimsta naujagimiai, grūžiečiai nesėdi sudėję rankų. Jie stengiasi puoselėti savo kraštą ir neleisti didingai kaimo istorijai nugrimzti užmarštin.

Kaimą supo 4 dvarai

Bendruomenės pirmininkė Aukse Stumbrienė džiaugėsi, kad į bendruomenės organizuojamus renginius susirenka vis daugiau žmonių. Bendruomenės pastangomis naujam gyvenimui prikeltas kaime tyvuliuojantis tvenkinys, įrengta vaikų žaidimų aikštelė. Kadangi netoli kaimo nėra upės, atnaujintas tvenkinys tapo vienintele atgaiva karštą vasaros dieną. Prie jo jaunimas traukia ne tik maudytis, bet ir kartkartėmis užmesti meškeres.

Pro bibliotekos langus atsiveria vaizdas į buvusį Grūžių dvarą, prie kurio ošia šimtametės liepos. Mediniame, apleistame pastate šiandien šeimininkauja vėjai, o kadaise jis priklausė grafams Tiškevičiams.

Buvusi istorijos mokytoja ir beveik ketvirtį amžiaus bibliotekoje

Bendruomenės pirmininkei A. Stumbrienei (kairėje) ir seniūnaitėi V. Keniausienei rūpi kaimo problemos ir gyventojų kasdienybė.

dirbanti D. Ratinskienė pasakojo, kad kadaise Grūžiuose gyvavo net keturi dvarai. Mediniai dvarų rūmai buvo išsidėstę ant aukščiausių apylinkės kalvų. Tai buvo Grūžių, Mažųjų Grūžių, Didžiųjų Grūžių (Kalneliškių) ir Paliepių Grūžių dvarai. Šiandien apie jų gyvavimą primena tik pasakojimai, o kone visi jie nušluoti nuo žemės paviršiaus. Vieninteliai sniego pusnių apsuptyje stovi pavargę Grūžių dvaro rūmai.

D. Ratinskienė pasakojo, kad paskutinė dvaro savininkė buvo Marija Tiškevičiūtė, kuri į Grūžius taip niekada ir neatvyko. Dvaro savininkė daugiausia gyveno Palangoje arba Vilniuje, o dvarą valdė įgaliotinis Parčevskis. Vėliau dvaro pastatuose veikė mokykla, parduotuvė, paštas, buvo įrengtas mokyklos bendrabutis.

„Kada dvaras įsikūrė, tikslų duomenų nėra, tačiau manoma, kad XVII amžiaus viduryje, išardžius Nebuvėlių kaimą ir prieš tai buvusį Grūžių vienkienį. Marija Tiškevičiūtė buvo dosnios širdies ir padovanojo apie dešimt hektarų žemės bažnyčios statybai“, – istorija dalijosi bibliotekininkė.

Bažnyčią įrengė kultūros namuose

1913 metais kaime buvo pastatyti laikini maldos namai, o po septynerių metų duris atvėrė nauja bažnyčia. Prieš tris dešimtmečius ugnis sunaikino Dievo namus ir jų atstatyti buvo nebeįmanoma. Tuomet buvo nuspręsta buvusiuose kultūros namuose įrengti naują šventovę. Jau ketvirtį amžiaus minėtame pastate Grūžiuose veikia Švč. Mergelės Marijos bažnyčia.

Istorijos puoselėtoja D. Ratinskienė sakė, kad nors visi keturi dvarai vadinosi Grūžių vardu, iki šių dienų būtent ši gyvenvietė išsaugojo Grūžių pavadinimą, o kitose buvusiose dvarvietėse jis išnyko.

Bendruomenės moterys negalėjo

pasakyti tikslios legendos, iš kur kilo Grūžių kaimo vardas. Pasak vyresnių vietos gyventojų, buvo pasakojama, kad vietovė taip pavadinta todėl, jog Mūšos upė „gręžiasi“ Latvijos pusėn. Tačiau iš tiesų Mūša vingi daro beveik už dvidešimties kilometrų nuo kaimo. Kiti grūžiečiai laikosi nuomonės, kad pavadinimas kilo dėl šiose vietose sugrąžintos švedų kariuomenės.

Kai gaisras sunaikino Grūžių bažnyčią, naujieji Dievo namai buvo įrengti buvusiuose kultūros namuose.

O D. Ratinskienės nuomone, aplinkui yra klodai žvyro, kuris buvo kasamas nuo neatmenamų laikų, o vietos tarme prastas žvyras yra vadinamas grūžu.

Mažųjų Grūžių dvaras stovėjo netoli aukščiausios Pasvalio rajono vietos – Velniakalnio. Jį valdė iš Vokietijos kilę baronai Radenai. Sovietmečiu dvaru naudojosi kolūkis, o šiandien apie jo buvimą primena tik žmonių prisiminimai.

Nuo žemės paviršiaus buvo nušluotas ir bajorams Ruščicams, vėliau Juozui Skripkai priklausęs Paliepių Grūžių dvaras. Jo vietoje sovietmečiu įkurtas gyvulininkystės kompleksas. Buvusio dvaro egzistavimą mena tik prieš pusantro šimto

metų sparnus sukęs vėjo malūnas, kuris šiandien stovi be sparnų ir be stogo, aptrupėjusiomis plytomis.

Naujajam savininkui reikėjo tik koklių krosnies

Gretimo Kalneliškių kaimo pašonėje, tarsi vaiduoklis, be langų ir durų, su įlinkusiu stogu stovi Didžiųjų Grūžių dvaro liekanos. Šiandien net iš tolo sodyba nebeprimena laikų, kai apie prašmatnius Didžiųjų Grūžių koklius kalbos sklido nuo Rygos iki pat Sankt Peterburgo. Dar prieš ketvirtį amžiaus pastatą puošė įmantrios medinės kolonos, langinės, o viduje stovėjo iš garsiųjų koklių sumūrytos krosnys.

Nors bendruomenė buvo pasišovusi išsaugoti šį pastatą, naujasis savininkas nesileido į kalbas. Iš Vilniaus atvykęs vyras išlupo ir išsivežė vertingus koklius, o pastatą paliko likimo valiai.

Vaikų kraštotyros būreliui vadovavusi D. Ratinskienė pasakojo, kad kai pastate pradėjo švilpauti vėjai, ji, nuvykusi į dvarvietę, susirinko ten besimėtusias koklių šukes. Jos saugomos kaimo muziejuje kaip liu-

Per ketvirtį amžiaus laikas sunaikino neprižiūrimą Didžiųjų Grūžių (Kalneliškių) dvarą – nuotraukose vaizdas 2001 m. ir šiandien.

Didžiųjų Grūžių keramikos fabriko dirbiniai parodose pelnydavo aukščiausius apdovanojimus.

dijimas apie didingą Didžiųjų Grūžių dvaro laikotarpį.

Žymiausias šio dvaro valdytojas buvo Tadas Povilas Puzinas. Verslui imlus bajoras pradėjo veislinę gyvulininkystę, užveisė medelyną, atidarė plytinę. Prieš pusantro šimto metų Didžiuosiuose Grūžiuose pastatytas keramikos fabrikas jam atnešė didžiausią šlovę. Fabrikui vadovauti buvo pakviestas profesionalus keramikas iš Vokietijos. Čia gimė dekoratyviniai kokliai, puošnūs indai ir prabanga alsuojančios vazos. Pasvalio krašto dirbiniai parodose pelnė aukščiausius apdovanojimus.

Deja, kraštą išgarsinusio dvarininko tarnautojai iššvaistė daug pono lėšų, todėl 1888 metais Didžiųjų Grūžių dvaro savininkas, pramonininkas bankrutavo. Visas bajoro turtas buvo parduotas iš varžytinių, o pats T. P. Puzinas dešimčiai metų ištremtas į Irkutską.

Nors Grūžiai šiandien susiduria su nykstančio kaimo iššūkiais, čia gyvenantys žmonės nepraranda ryšio su savo žeme ir praeitimi. Bendruomenė, nors ir nedidelė, išlieka gyva, telkianti ir ieškanti būdų pritraukti jaunimą bei sugrįžtančius kraštiečius. Grūžiai gyvi ne pastatais, o žmonių atmintimi, pastangomis ir tikėjimu, kad kaimo istorija turi ateitį.

Aidos GARASTAITĖS nuotr.